

УДК: 308-316.347

Анотація. Чернова Л.Є. Вплив концепту «Батьківщина» на конструювання «життєвого світу» особистості.

У статі представлені результати якісного соціального дослідження, зробленого автором методом «Жива історія» у шості регіонах країни в 2009-2014рр. Аналізуються тексти особистих лейтмотивних інтерв'ю представників етнонаціональних меншин України, на базі яких автор обґрунтовує роль концепту «Батьківщина» у самоідентифікації особистості та конструюванні «життєвого світу», його меж, характеру стосунків та вплив на життєві плани.

Ключові слова: *Батьківщина, Україна, Крим, нацменшини, етнічність, корені народи Криму, ідентичність, громадянська ідентичність, самопочуття, життєві плани та перспективи.*

Аннотация. Чернова Л.Е. Влияние концепта «Родина» на конструирование «Жизненного мира» личностью на примере нацменьшинств Украины.

В статье представлены результаты социального качественного исследования сделанного автором методом «Живая история» в шести регионах страны в 2009 -2014гг. Анализируются тексты личных лейтмотивных интервью представителей этнонациональных меньшинств Украины, на базе которых автор обосновывает роль концепта «Родина» в самоидентификации личности и конструировании «Жизненного Мира», его границ, характера отношений и влияние на жизненные планы.

Ключевые слова: Родина, Украина, Крым, нацменьшинства, этничность, коренные народы Крыма, идентичность, гражданская идентичность, самоощущения, жизненные планы.

Abstract. Chernova L. The influence of the concept "Homeland" on construction of the "lifeworld" of the personality on the example of national minorities of Ukraine.

The subject of the article is texts of the individual semi-structured interviews with the representatives of 28 ethnic groups of Ukraine, who have agreed to publish their personal opinions (qualitative method, "Living History"). It is a result of the study, conducted by the author in all regions of Ukraine in 2010-2014. Ethnic minorities were selected as the object of the research because they are relevant to the group for distribution civic identities and nationalities in the Soviet (ethnic) sense. Secondly, they include both recent migrants, and "old" minorities of Ukraine of dispersed and compact settling, small "indigenous" nations, providing a more diverse picture. Thirdly, the group felt the hardest "psychological trauma" due to the

change of borders in post-Soviet times, especially Russians and refugees from hot conflict spots in the 1980-90s.

Using empirical data, the author justifiably reveals the role of the concept of "Homeland", its limits and determine to the position and attitude of the personality to the events in the country. The concept of "Homeland" serves as the basis and reference point of identity as well as factor in determining the scope and boundaries of "lifeworld" personality, in which individuals see themselves and plan their future. This can be a local "small" homeland or state "national landmark". The concept of "Homeland " is formed by the personal experience of life, which is transferred to the society as a whole and further affects the emotional and social well-being and life plans of the individual. The concept of "Homeland" is a central element of the personality's "lifeworld", which constructs itself around other structural components and determines their meaning and value potential.

Key words: *Homeland, Ukraine, Crimea, national minorities, ethnicity, native people of the Crimea, identity, civic identity, health, life prospects.*

Чернова Любов Евсіївна, кандидат філософських наук, доцент, Чернова
Любовь Евсеевна, кандидат философских наук, доцент
Chernova Liubov, PhD of philosophy, Ass. of professor.

ВПЛИВ КОНЦЕПТУ «БАТЬКІВЩИНА» НА КОНСТРУЮВАННЯ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ» ОСОБИСТОСТІ НА ПРИКЛАДІ НАЦМЕНШИН УКРАЇНИ

Політичні події в Україні у 2014/2015р. навели на думку дослідити вплив концепту «Батьківщина» на ідентичність та конструювання особистістю свого «життєвого світу» на прикладі етнонаціональних меншин, що й є **метою моєї статі.**

Теоретичною базою стали праці відомих світових вчених П.Бурд'є, А.Щюца, М.Кастельса, З.Баумана, П. Штомпки, П. Бергера и Т.Лукмана й вітчизняних фахівців П. Гнатенка, З.Павленко, Н. Черныш, Е.Ровенчак, А. Ручки й Л.Гудкова. Методологічною основою розробки інструментарію стали теорія самокатегоризації Дж. Тернера, роботи Р.Мертон та М.Баррет.

П.Бурд'є писав: «Хоча соціальний світ з'являється нам з Вами як повністю й остаточно структурований і здатний нав'язати, будь-якому суб'єктові сприйняття, прототипи власної конструкції, - він все-таки дає нам вибір» [1, с.73].

Предметом аналізу статті є тексти особистих лейтмотивних напів-структурованих інтерв'ю представників 28 етносів України, які дали згоду на публікацію їх особистих думок (якісний метод, «Жива історія») [2]. Етно меншини як об'єкт дослідження були обрані не випадково. По-перше, вони є релевантною групою для розподілу громадянської ідентичностей (Батьківщина, політична нація) та національності у радянському (етнічному) сенсі. По-друге, вона включає як недавніх мігрантів, так й «старі» меншини України; дисперсні й компактні поселення, малі «корінні» народи, що надає більш різноманітну картину. По-третє, ця група найбільш відчула «психологічну травму» зі зміною кордонів у пострадянські часи, особливо руські та біженці з гарячих точок 80-х – 90-хрр.

В якості стимулюючого матеріалу респонденту були запропоновані 10 відкритих питань особистого характеру, при потребі з уточненнями, відповіді записані на диктофон, що дало більш відверті та різноманітні якісні дані, ніж формалізовані ідентенти, які використовуються у більшості кількісних досліджень ідентичностей [4]. Ми наводимо транскрипт деяких відповідей з мінімальним редагуванням для передачі емоційного фону та почуттів респондентів. Авторська лексика і мова оригіналу збережені. В дужках подано пояснення та уточнення автора.

А. Шюц відмічав, що точкою відліку аналізу «Життєвого Світу», є здатність індивіда займати певне місце. Місце індивіда не обмежується просторовими характеристиками, але їх треба враховувати, - відмічав він [3, с.11-12]. Тому у деяких випадках наведені особисті дані та місце проживання.

«Що для Вас є Україна»? (за частотою висловлювань):

1. Народжені в Україні меншини відповідали: **«Батьківщина»** (в цілому 48% масиву): «Родина моя, ніколи її не поменяю»; «Это непосредственная родина»; «Украина для меня –это ВСЕ, это Родина»; «Ненька Україна»; «Украина – это моя

родина, я люблю Україну»; «Батьківщина, земля, де я народився, де народились мої діти»; «Я ідентифіцирую себе і там і там. Мене і Україна близька, тому, що ця моя Родина. І Польща мені близька»; «Прежде всего, Родина. Место жительства, место будущей работы. Все-таки, страну, где я родился, я считаю для себя родной.» (23р., вірменин, Мелітополь); «Украина для меня Родина, я тут родилась, и всегда я ее так воспринимала, всем так говорила, но в последнее время, мне все чаще напоминают, что я тут в гостях»; «Украина – это Родина, какая бы она не была, когда говорят об Украине плохо – я зверею, я сама могу говорить, что угодно, но не другие» (92р., єврейка, Дніпропетровськ); «Родина происходит от слово «родился». Где ты родился – там твоя Родина. И надо ее любить, какой бы она не была» (86р., єврейка, Одеса); «Это для меня Родина, родной город. Как бы я не видела плохое, но я люблю эту страну, это мое, это часть меня». З деякими варіаціями та поясненнями таку ж відповідь давали деякі народжені в інших країнах: «Украина? Наверное, все-таки Родина. Какая-никакая, а все-таки Родина. Не нравится, что правительство работает некорректно, плохо относится к народу».

2. «Друга Батьківщина» (близько 20%) відповідали народжені за межами України, що зрозуміло, але також ті, хто першою вважає історичну Батьківщину (звідки їх предки) : «Это моя Родина, а Отечество мое – Болгария, и там у меня душа болит и тут»; «Считается, вторая Родина» (грузини, вірмени, азербайджанці, дагестанці та інші недавні мігранти); «Сейчас Украина - мать родная, живем мы, детки живут, довольны» (72р., род. у Белорусі, Кр. Ріг); «Это мое государство, в котором я живу» (білорус, 69р., Сімферополь); «Украина мне тоже близка (Родина – СССР, а историческая Родина – Болгария), но я разочаровалась в нашем руководстве. Они делят власть между собой и не любят народ» (61р., болгарка, с. Ботієво.); «Я не здесь родилась, а в Белоруссии (там была тогда территория Польши). Мы ходили в костел, разговаривали на польском языке, у отца были документы, что он поляк. В моей метрике написано, что мама и отец поляки. А мне, когда я выезжала, написали белоруска. Какой-то там Машеров (1секретарь ЦК Белоруссии) сказал, чтоб поляки все выехали в Польшу, потому у сільсоветі **перезаписывали всех** белорусами, чтобы не выслали. Я приехала сюда (Дніпродзержинськ) с паспортом білорусским, дети уже были записаны как поляки, т.к. муж поляк» (83р., полька.); «Вторая родина – (А перша? Ви ж народились в Україні?) – «Историческая – Германия», (або Болгария, Грузия, Польша, Крим тощо-прим.автора); «можно сказать – вторая Родина, если бывает так»; «малая родина»; «...тебя воспитывает мама и няня, няня иногда может дать больше, чем мама. Украина для меня такая няня, вторая Родина, на самом деле, а не для красивого словца» (42р., грузин, Дніпропетровськ) «Рідна країна. Тут я народилась, як би там не було. В

якій би точці Землі я ні була, я всё єдино – українка» (54р., полька, Львів). Тут має місце прояв подвійної ідентичності етнічної та громадянської.

3. Більш метафорично та персоніфіковане з позитивною, нейтральною або негативною модальністю (16%): «*Лицо. Страна наша. Мы тут родились, Украина – это наша жизнь*»; «Мне всегда обидно, когда Украину начинают хаять где-то»; «Украина для меня – это флаг, Днепр, Киев, сало и каштаны» (з посмішкою); «Просто жалко ее. Украина – такое богатое государство, а люди -бедные» (циганка, 57р., Дніпропетровськ); «Моя страна, я здесь родилась, я ею горжусь. Не все так плохо»; «Страна проживания, Украина родная, но когда бываю на Западной Украине, конечно, не родная» (54р., гречанка-елінка, Маріуполь); «як «рідна мати» (67р., білоруска, Севастополь); «*Дім, мій дім*» (часто); «Второй дом, родной» (армянка з Грузії, 64р., Харків); ««Украина – моя страна, молодая, развивающаяся, но перспективная»; «*здесь я ощущаю себя дома, просто не причисляю себя к украинскому народу*» (23р., католичка, у походженні східні народи, в Україні живе з 14р.); «Украина–мамочка... я очень ее люблю, но где-то обида какая то всплывает. Да, обида всплывает за наш весь народ, что как-то у нас никак не образуется» (56р., німкеня, Харків); «Просто место жительства»; «*живу я тут*»; «факт биографии» (часто); «так сложилось»; «это для меня проезжая остановка, промежуточная между Россией и Польшей» (22р., укр./полька, народ. у Росії, Дніпропетровськ); «*страна, где очень добрые люди, где хорошо ко всем относятся*» (22р., азербайджанець, Дніпропетровськ); «просто страна, мне все равно, где жить»; «Украина для меня пока страна загадок»; «Ничего не значит, мне все равно, что Украина, что Советский Союз»; «Просто место жительства, здесь живу, работаю»; «Украина для меня некоторое недоразумение, куда я попала случайно» (62р., білоруска, Севастополь); «Украина для меня привычный родной дом, потому, что я здесь выросла и мне все тут понятно, мне тут уютно» (22р., єврейка, 4 роки навчалась в Ізраїлі); «*вы знаете я настолько привык к Украине, что если бы сейчас был вопрос уехать обратно, хотя там все уже утряслось, но я не смогу уже жить в Баку, это уже не мое*» (47р., азербайджанець, Дніпропетровськ); «это место, где я себя применяю и собираюсь применять. Это моя среда» (36р., єврейка, Одеса). Дуже поширені були вислови: дім, земля, територія, мій простір у людей зі змішаним родоводом, тобто домодерне трактування «Батьківщини». Так висловлювались люди з локалізованою територіальною або особистою ідентичністю. Негативне або нейтральне ставлення було у осіб старше 40 років, мешканців Криму й Сходу України, що мають проблеми з застосуванням української мови але позитивних

висловлювань і серед цих груп було на порядок більше, ніж негативних (до подій у 2014-2015рр.).

4. Зрозуміла позиція кримських татар, караїмів і кримчаків. Рефрен їх позиції: **«Батьківщина - це Крим»** (96% цієї групи, 8% всього масиву): «Украинцы – родственники, но Родина – Крым»; «Украина – это то государство, которое лояльно и даже безразлично относится к крымским татарам»; «Это моя вторая Родина, так вышло» (24р., кр. татарин, Мелітополь, народився в Україні); «По сути дела, вторая Родина. Гражданство Украины позволяет защитить свои права» (72р., кр.татарка, Мелітополь); «Украина – просто факт, а Родина – Крым»; «Украина – Родина, а Крым – историческая Родина» (27р.,кр.татарка, Мелітополь); «Родилась я в Крыму. Дома на своем языке говорили. Детсад и школа на русском. В школе дети были очень жестокими, травили. –(И что для тебя Украина?)–Почему-то провал ((смеется))» (21р., руська, Сімферополь); «Дети во дворе говорили мы типа принесенные ветром, что мы здесь не свои, здесь не наша земля, ну обидные слова тоже говорили». ((А Украина для тебя что?)) - «Все-таки страна, в которой я живу» (22р., білорус, Сімферополь); «Государство, в котором я сейчас живу» (18р., руський, Сімферополь); «Родилась в депортации, в Самарканде. Но в раннем возрасте переехала с родителями в Крым в н. 80-х, про депортацию мне родители не говорили, я об этом узнала от бабушки лет в 9. У меня был шок. Я не могла понять, как такое могло быть, когда в школе говорят одно, да (?) мол Советский Союз, все так хорошо, а тут такой ужас. В 1987г., когда по радио снова прочитали Указ, что кр. татары предатели, старики боялись повторения, *часто говорили, что не дай Б-г снова все повторится*» (37р., Сімферополь). «Украина – это страна, в которой я живу»; «Я могу сказать, что это моя большая родина, но у меня есть и малая, для меня это Крым» (47р., Симферополь); «Украина для меня ничего не значит. Крым – это наша родина. Должно быть самостоятельное Крымско-татарское государство. Не обязательно даже, чтобы оно называлось крымско-татарская, но чтобы люди всех национальностей жили здесь как равные, достойно» (75р., кр.татарин, Сімферополь); «я не вижу крымских татар вне Крыма!! В другом месте, я представляю себя. Сколько лет прошло уже и уже двойная борьба идет, там на русском, здесь на крымско-татарском и тем более *вот это телевидение.. и радио...очень сильное влияние идет, просто тяжело с этим справиться...* Противостоять этому смогло бы только свое государство крымских татар» (34р., кр. татарин, Феодосія). Тому можна зрозуміти біль та відчай кримських татар, коли знов вони вигнанці або переслідуються владою після захвату Криму росіянами у 2014р.

5. Радянська ідентичність (8% всіх опитаних) не завжди веде до негативного ставлення до України, але в деяких випадках це ярко виражено: «для меня Родина - Советский Союз, я там вырос и состоялся, а на Украине я живу. Но если завтра Украина начнет воевать с Россией, я сам не пойду, и сына не пушу. Славяне все должны держаться вместе и дружить» (57р., болгарин, с.Ботієво); «мне ближе, когда Советский Союз был объединенным»; «не знаю, времянка, что-ли, хочу повернуться у Білорусь» (57р., білорус, Крим); «Украина – родина моя, родина хоть какая-то. Но хорошо было бы, если б было СССР... А Украина, конечно, это моя страна, это мое, **я тут дома**» (42р., за самовизначенням: «напівукраїнка/ напівруська з Одес.обл.», муж азербайджанець).

Соціальні актори, за думкою М. Кастельса, конструюють смисли як основу ідентичності на основі культурної особливості (атрибуту) або на основі певного комплексу особливостей, які домінують над всіма іншими джерелами смислів [5,с.6]. Таким центральним компонентом для соціальної ідентичності особистості, на наш погляд, виступає поняття «Батьківщина».

Зв'язок ідентичності з визначенням «Батьківщини» розкривають відповіді на питання **«Ким Ви почуваете себе в Україні?»**(дані наведені за ступенем дистанції та частотою):

1. Найбільш поширена очікувана відповідь була: **«громадянином, ким же ще?!»** з варіаціями: «*полноправным гражданином*»; «*громадянином этой країни*»; «*законопослушным гражданином*»; «*гражданином своего государства, всегда достойно несла это имя, мне это в радость*» (75р., єврейка, Дніпропетровськ); «*сознательным гражданином*», «*простым гражданином*», «*таким же гражданином, как и все*»; «*патриотом своей Украины, я националистка в этом смысле*» (62р., укр./польсько/білоруське походження, гречанка за самовибором, Старий Крим). Подібним чином відповіли майже в усіх регіонах, частина корінних народів Криму, руських у Криму та Донбасі. Майже 40% респондентів мають національну (громадянську) ідентичність, вона друга за значенням після етнічної ідентичності, а у деяких і перша (для кого етнічна належність не важлива).

2. Друга за частотою була відповідь **«Людиною»** з варіаціями, де «*ким*» перемижувалося з «*як*»: «*своім/своею, як не дивно (з посмішкою)*» або «*чужим я себе не відчуваю*» (частіше так говорили молоді); «*мне хорошо тут*»; «*комфортно*»; «*свободным человеком во всех отношениях*» (58л., білорус, Севастополь); «*членом этого общества*»;

«нормальным человеком (со смехом), украинкой, у меня половина украинской крови, четверть русской и четверть немецкой, прабабушка моя, немка, ну она боялась этого, и **тоже** всячески скрывала» (54р, бі-ідентичність, Харків); «я везде чувствую себя нужным человеком» (79р, німець, Харків); «личностью» (16р., грузинка); «человеком, принадлежащим к грузинскому народу, что живет на Украине, розмовляє державною мовою, рідною та німецькою» (42р, грузин); «чужой точно не чувствую, отчасти украинкою, наверное» (27р., грузинка); «человеком, который оказался волею обстоятельств тут» (45р., азербайджанець); «ничем не хуже коренных жителей, равный другим людям» (25р., азербайджанець); «личность, обычный человек» (27р., кр. татарка, Мелітополь); «крымская идентичность у меня на первом месте, я хочу, чтоб мои дети, живя на Украине, да, вот каждый народ- это своя символика, не ущемлялись по национальному признаку» (48р., кр.татарка, Сімферополь); «я считаю, что этого более достаточно, как такового, для самосознания как личности, то есть, я не просто человек без роду, без племени, а у меня есть родословная» (21р, студент, німець за самовизначенням, Дніпропетровськ). Узагальнюючі цю позицію,- можна процитувати: **«Я є я!»** (посмішка).

3. Синтез громадянської та етнічної ідентичності позитивного характеру дав такі сполучення (вагома доля масиву) : «етнонім (болгаркою греком, вірменином, єврейкою, крымским татариним або інше) **в Україні**»; **«українським...**(назва етноніму); наприклад: «Мы вот украинские немцы, мы же в общем-то живем на этой земле, мы привыкли ко всему украинскому: еде, культуре, религии» (21р., студент, Дніпропетровськ). Також багато зустрічалась змішані ідентичності есенціального і конструктивного характеру : «грузинкою,.. и українкою, отчасти»; «я – армянка с украинским гражданством, но с армянской душой!»; «я наполовину беларуска, наполовину осетинка, но считаю себя украинкою, ведь я здесь родилась и выросла, я люблю украинскую культуру»; «я наполовину белорус, наполовину русский, но считаю себя украинцем – (як громадянин?) – нет, просто это *мой личный выбор*» (21р., Севастополь); «школа была русская, поскольку тогда был единственным государственным языком русский, делала из нас коммунистическая партия Советский народ. В армии не обижали, в шутку называли «татарский хохол». Меня спрашивают: ты кто? Я говорю: крымский татарин. Они удивляются: такой же нации нет?» (53р., кр.татарин, Мелітополь); «українкою» (23р., гречанка, Маріуполь); «моя культура вже змішана мне трудно розділити»; «меня батьки виховували у двох культурах (укр. і руськ.)»; **«істиннім українцем»** (29р., грек, Старий Крим) «и греком, и українцем» (38р., грек, Маріуполь); «задумалась, когда я первый раз приехала на Украину (із Росії у 8 років). Я закатывала истерики, говорила, «я не буду жить на этой Украине, потому что я русская (смеется).

А тепер я говорю, що «не хочу жити на Україні, потому что я полька!.. (смеется). . Сейчас, наверное, больше во мне польского (мама українка - *прим.автора*). Может быть, я сама себе так сделала, выбрала и полюбила... Для меня важно **чувствовать** национальность, *не важно, что у тебя написано в паспорте и какая у тебя формально национальность, важно кем ты себя чувствуешь и кем ты себя считаешь*. Это дает мне какую-то связь с прошлым. Ты ощущаешь себя частичкой всего» (19р., студентка, Дніпропетровськ); «здесь я чувствую себя армянкой, а на Родине (Грузія) и в других странах – «хохлушкой» (19р., армянка, Дніпропетровськ); «скорей славянкой, с немецким менталитетом» (48р., народ. в Казахстані у поселенні німців, мешкає у Харкові); «когда у меня спрашивают о национальности, для меня самый простой ответ – это ответить, что я украинец, потому что понятие «национальность» – оно у нас немного советское... В других языках даже тяжело найти этому аналог, потому что то, что в других языках используется как «национальность» – касается только гражданства. Тут у меня нет каких-то сомнений, что я украинец, а относительно моей этнической принадлежности, ну да я знаю, что я и грузин, и поляк» (24р., перекладач, Дніпродзержинськ). Такі висловлювання більш поширені серед молоді до 35 років, яка народжена в Україні або живе з дитинства, добре засвоїла державну мову, має позитивний досвід та широке коло спілкування, друзів серед етнічних українців.

4. Люди, що мають досвід віктимності, відчували дискримінацію або зберегли радянську ідентичність, відповідали **більш стримано**: «*Хозяином я себя не чувствую..(.) не чувствую*» (кр. татарка, 75р., Сімферополь); «когда я жила во Франции были проблемы с Афганистаном.. мы тогда с гордостью отвечали, что я– советский человек. Это чисто протестно было. Сейчас, в глубине души, я себя как-то чувствую жителем какой-то очень большой такой страны, в которой есть очень много чего, но есть порог непонимания: почему нет этих всех взаимосвязей, которые были раньше. Этот разрыв, он... болезненно воспринимается, кому он был нужен?». (42р., 4 етноси в родовіді, обрала руську ідентичність за культурним вибором, Дніпропетровськ); «В школі я навчався на українській мові і не афішував, що я поляк. В часи, коли я був малою дитиною, дорослі на польській мові не спілкувались, тому що **були дуже залякані**» – (Кім Ви себе почувате зараз?) – «**почувваю я себе все-таки поляком**» (46р., поляк, Житомир. обл.); «я это понял в первом классе, когда дети стали меня обзывать и смеяться. Меня в школу приводил отец (циган) и дети надо мной издевались. Сейчас, наверное, не очень важно (етнічність), если бы я остался жить там, в той среде (селі), то наверное было бы очень важно, а так – нет. **А сейчас я больше к украинцам себя отношу, украинцем себя считаю** (мати українка)» (22р., російськомовний циган, Новомосковськ); «**наверно, чужой, я везде чужая**»; «**чужим себя чувствую**»(доволі часто у цієї групи); «как не в своей тарелке, **иностранкой, не такой как все**» (18р., грузинка, в дитинстві діти часто

дражнили); *«инвалидом, особой»* (19р., студентка, грузинка); «я при получении паспорта сам себя записал немцем (бацько руський) после всех репрессий, потому что я за свою национальность много страдал и много пережил» (81р., німець, Харків); *«гость, сосед»* (19р., азербайджанець); *«пилигримом, что вернулся на святые места»* (45р., єврей, поет, повернувся з Ізраїля, де прожив 15років, Одеса). «Білою вороною», «я всюди почуваю себе чужою», «нікім», «стороннім», «не бажаним гостем» – такі відповіді давали люди зі змішаним родоводом й особистим досвідом віктимності. Від таких почуттів виникає **бажання змінити ідентичність** приєднанням до титульної нації через культурну асиміляцію, еміграцію або надетнічну ідентичність: громадянську, радянську, європейську, космополітичну, але такі настрої не поширені, периферійні.

5. Деякі негативні визначення були пов'язані не з етнічністю, а з **соц. нерівністю** або особистою драмою: «Хозяином страны - раньше бы сказал, а теперь нет» (69л., грек, Старий Крим); *«никем», «быдлом»*; «я знала, что я немка, через язык, мы все советские немцы. А конфликты? Это кто-то специально делает. Подстрекает. Я считаю себя полнокровным членом общества, считаю, что я влилась в общество это»; «я не была никогда изгоем, **но вот я чувствовала, что я не русская это точно, и что: это: как бы лучше быть русским (смеется).** Ну как бы и атмосфера такая была ((в Татарстане!! сер. 90-х рр.!-прим.автора). Так никто меня не обижал прямо. Я не помню такого. **Семья у нас была советская, но бабушка** (волж.татарка) **говорила, что я мусульманка.** Ну а я никогда не считала себя никем... А потом, когда я приехала сюда (Дніпродзержинськ), в 15 лет я крестилась в католической церкви, сама захотела. Лет в 20, после оранжевой революции начала думать, кто Я? Ну-у (2) я в общем **чувствовала, что существует некий, наверное, зов крови.** ..– (Так кем Вы себя чувствуете в Украине?) –«Ну не чувствую я себя (смеется) украинкой. Я не называю себя украинкой. Я гражданка, я чувствую себя свободной. Жителем Украины себя чувствую» (2бр., род в Казахстане, жила в Татарстане, 3 східні етноси в родоводі, Дніпродзержинськ); *«Я тут чужая. Всё равно я тут чужая. Тут всё – не моё. И особенно город я не люблю.* Я люблю сельскую жизнь. Там тихо, там спокойно, все друг друга знают. А тут никто никого не знает. Живёшь на одной площадке – чужие люди. *Тут меня никто не обижает, но это не моё»* (83р., полька, род. В Белорусі, тоді Польша); «До 30 лет я считала себя украинкой, а потом мы стали с мужем ходить в костел, учить польский язык и культуру, и сейчас во мне больше польского, но в данный момент чувствую себя человеком незащищенным, потому что у нас защищенности **нету вообще:** и в правах, и в судебных делах» (38р., полька/українець, Павлоград); «никем, никем, скорее я как-то себя чувствую *белой вороной:* есть у меня такое ощущение, опять таки это не связано с моей национальностью, скорее мне так кажется это связано с моей формой мышления»

Як ми бачимо трактування поняття «Батьківщина» та особиста настанова до неї надає людині сенс життя, «натуральні права», має прямий та зворотній зв'язок з самовизначенням і почуттям особистості в певному соціальному просторі, впливає на її оцінки своїх можливостей та життєвих перспектив.

Як підкреслює П. Бурд'є: «Соціальний світ може бути позначений і побудований різним способом відповідно до різних принципів бачення й розподілу: наприклад, розподілу економічного або розподілу етнічного, релігійного або національного, залежно від того, який критерій вибирають агенти для конструювання соціального світу» [2, с.76], але така оцінка відноситься до всього простору (країни, народу) в цілому. Позиція варіюється залежно від віку, сфери діяльності, етнічної приналежності та особистого досвіду.

Виявлена пряма залежність оцінки рівноправ'я в Україні з визначенням поняття «Батьківщина», соціальним самопочуттям, життєвим досвідом, ставленням до України і життєвими планами на майбутнє. На питання **«Де Ви плануєте жити?»** найбільш поширеною була відповідь:

1. «Тут, в Україні» (72%), але пояснення та обґрунтування вибору часто були вимушеними: «ми там нікому не потрібні», «куди мені вже їхати», «у мене зовсім інший менталітет», «я уже не в том візасте», «свое ближайшее будущее я вижу в Украине. А через 20 лет? Так далеко не заглядываю. Пока жива – живу» (38р., єврейка, Мелітополь) – тобто більш в дусі «смирнення з долею» ніж вільного вибору. Але були інші позиції, особливе в тих, хто вже мав досвід життя в еміграції: «Буду уже жить здесь, в Мелитополе. Но буду всячески укреплять и развивать связи с исторической Родиной» (63р., болгарин, Мелітополь, 4 роки працював з родиною у Іспанії); *«я не собираюсь никуда уезжать. Хочу, чтобы сын здесь жил и внуки здесь остались»* (54р., болгарин, с.Ботієво); *«на Украине и чтобы дети, и внуки тут жили»* (61р., гречанка, с. Юзуф); «Здесь. Потому, что мне здесь комфортно. Даже если бы у меня были бы какие то возможности эмигрировать – я бы ими не воспользовался» (24р., поляк, Дніпродзержинськ); «У меня никогда не было желания уехать. Я очень хорошо себя чувствую в Польше, но это 10 - 12 дней , ну максимум 2 недели, потом я начинаю очень тосковать» (57р., полька, Дніпродзержинськ); « думаю, больших перемен в моей жизни не предвидется, буду жить, работать на благо страны (Украины), выйду на пенсию, буду путешествовать, но жить в Украине» (42р., руська, Дніпропетровськ); «Где буду жить

через 10лет? Здесь. Другого глобуса-то нет (смеется). Хотя последние события очень настораживают» (57р., еврей, Одеса); «в гости к родным в Польшу ездили два раза, а жить будем здесь» (83р., полька, Дніпродзержинськ); «Мені тут добре. По-перше тут могили: мамина, татова, брата. Я їх навідую» (74р., полька, Львів); «В Польшу ехать жить не хочется, я жил там 8 лет, там живет моя сестра, мне тут больше нравится» (42р, поляк, Львів); «я живу между двумя странами – то в Польше, то в Украине. Там начинают доставать – еду сюда, и наоборот, по полгода примерно» (34р., еврей, Одеса); «Я была в Польше, вернулась и пока планирую пожить некоторое время здесь» (19р., полька, Дніпропетровськ); «одно время меня сын напрягал: «Мама, ну чего Вы здесь сидите?.- Он съездил, посмотрел, у него такая эйфория была... Я так подумала, подумала. Много родственников здесь. Мои двоюродные - уже украинцы, друзей много. Ну как это все бросить? Внучки язык немецкий учат, в центр культуры немецкой ходят, нравится им все это и хорошо, и достаточно» (57р., полька, Дніпродзержинськ); «жить хочу только на Украине. И нигде, кроме Украины я себя не вижу» (52р., еврейка, Одеса); «Я буду доживать здесь. В гости могу ездить, но жить там – нет, не могу» (91р.,еврейка, Дніпропетровськ); «ми тут у себе вдома, хтось, щось не казав» (42р, угорець, Берегово); «Україна – моя Родина, в Угорщині я жив – не сподобалось, нас там вважають руськими» (36р., угорець, Мукачево).Так само відповідали багато інших респондентів. Зрозуміло, що кримські татари майже одностайно бачать своє майбутнє в Криму. Тим більш гірко усвідомлювати скрутне становище, в якому вони опинилися в наслідок анексії Росією Криму.

2. Ті, хто мріють емігрувати (13%), шукаючи «кращого життя», були в основному молоді люди або вже люди похилого віку («до дітей та внуків») - греки, поляки, угорці, німці, євреї та інші – їх вибір пов'язаний з країнами ЄС, США та Ізраїлем. Ці плани ніяк не обумовлені місцем народженням, фахом або етнічною належністю. В Росії своє майбутнє бачать ті, хто там народився, має родичів або радянську ідентичність (у 2010-2014рр. їх було 3%).

3. Група, що мріє повернутись на свою Батьківщину (вар. історичну) ще менша за чисельністю (на час опитування біля 5%). Називали Грузію, Вірменію, Білорусь, Польшу, Росію. Респонденти посилаються на досвід

віктимності, проблеми з українською мовою, ностальгію за місцями, де «були щасливі» у дитинстві або молодості чи бажання об'єднання з родиною.

Висновки:

1. Більшість представників нацменшин мають сильні патріотичні почуття до України, незалежно від того, де вони народилися або хто їх батьки (формальні ознаки) але не всі, що підтвердили події 2014-2015рр. Байдужі або негативні ставлення окремих людей до України пов'язане з їх особистим біографічним досвідом, вдалою/або ні інтеграцією в українському суспільстві в пострадянські часи, тобто є результатом конструювання.
2. Концепт «Батьківщина» у свідомості особистості служить підґрунтям та орієнтиром самовизначення, фактор, що конституює і визначає масштаб та межі «життєвого світу» особистості, в якому вона себе бачить та планує майбутнє. Це може бути локальна «мала» батьківщина або державні «національні межі».
3. Концепт «Батьківщина» формується згідно з особистим життєвим досвідом, який переноситься на суспільство в цілому і впливає далі на емоційне та соціальне самопочуття і життєві плани особистості.
4. Концепт «Батьківщина» є центральним елементом «життєвого світу» особистості, який конструює навколо себе інші структурні компоненти і обумовлює їх зміст та ціннісний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики / П.Бурдые, пер. с фр. Н.А. Шматко (сост., общ.ред., послесл.) - М.: Институт экспериментальной социологии,- 2005 - 576с.
2. Матеріали авторського дослідження «Трансформації самосвідомості та ідентичності нацменшин України в пострадянській період» (2009-2014рр.) зібрані у 8 експедиціях в 6 регіонах України, Криму та Донбасі включно. Всього опитано 389 осіб з 28 етносів України. Теоретична та методологічна

частина див. Чернова Л.Е. Основные механизмы конструирования идентичности нацменьшинств Украины в постсоветский период / Л.Е.Чернова - текст // Культурологічний Вісник Нижньої Наддніпрянщини–Запоріжжя: ЗНУ, Просвіта.-Вип.29,- 2012. - С.169 -177.

3. Шюц А. Методология социальных наук/ А. Шюц, пер. с нем. и англ. В.Г.Николаев, С.В.Ромашко, Н.М.Смирнова, Общая и научная редакция, послесловие Н.М.Смирновой // Избранное: Мир, светящийся смыслом. - М.: РОССПЭН.- 2004. – 1056 с.

4. Pichler F. The Making of Identities in Eastern European Border Regions: a Theoretical Framework / Florian Pichler // Materials of the International conference «Regional development challenges of EU border regions in the context of the interaction between the EU and countries of its immediate "neighborhood».— Estonia: University of Tartu. –2008.— P. 45-58.

5. Castells M. The power of identity//The information age: economy, society and culture. /M.Castells [переклад українською Н.І. Черниш]— Vol.3. Blackwell Publishers Inc., 1999, - P.3-56.

REFERENCES

1. Bourdieu, P. Social space: field and practice. / P. Bourdieu, trans. with fr. N.A. Shmatko (ed, obsch.red, afterword...) - M.: Institute of Experimental Sociology - 2005 – 576s.

2. Materials of the author research "Transformation of consciousness and identity of minorities in post-Soviet Ukraine Period" (2010-2014.) Collected in 8 expeditions in all regions of Ukraine, Crimea and Donbas inclusive. Total 389 people interviewed 28 ethnic groups in Ukraine. Theoretical and methodological part see. in Article Chernova L.E. Basic Mechanisms konstruyrovanyya ydentychnosty natsmenshynstv Ukraine in postsovetskyu period / L.E.Chernova // Culturological Culturological Journal of Lower Naddniprianshchyna Zaporizhzhya. ZNU: Prosvita.- № 29 – 2012,- p.169 -177.

3. Schutz A. Methodology of Social Sciences / A. Schutz per. with Doich. and Eng. V.G.Nikolaev, S.V.Romashko, N.M.Smirnova, general and scientific edition, afterword by N.M.Smirnovoy// Favorites: World glowing sense - M. : ROSSPEN-2004 –1056s.

4.Pichler F. The Making of Identities in Eastern European Border Regions: a Theoretical Framework /Florian Pichler // Materials of the International conference «Regional development challenges of EU border regions in the context of the interaction between the EU and countries of its immediate "neighborhood». – Estonia: University of Tartu. –2008.– P. 45-58.

5. Castells M. The power of identity//The information age: economy, society and culture. /M.Castells, [per. ukr. N.І. Chernysh]/— Vol.3.Blackwell Publishers Inc.,1999, - p.3-56.

Стаття надрукована у зб. «Культурологічний вісник. Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини». - Запоріжжя: Просвіта, 2016. - № 36. - С. 90 - 97.

Прохання посилатися при використуванні.